

34 נשמה ציורית

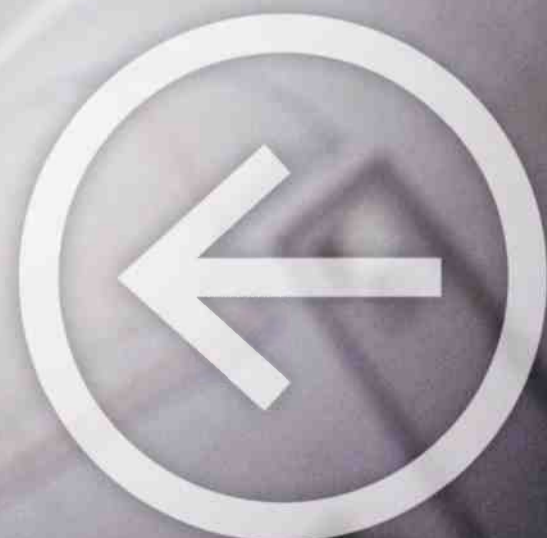
האמנות של מטופלי הנפש / הילה טימור אשור

נפש של אמנים

חיתוכי עץ מהמחלקה הסגורה, שטיח שתוכנן למידותיה של הכניסה למיון, "קופסאות אור" שקופות עם קטעי פרוזה של המאושפזים - ולכוד חלומות שמקל את שנתם של כל דרי המקום ✦ בית החולים כפר שאול, המרכז הירושלמי לבריאות הנפש, נפתח היום למבקרים במסגרת תערוכה חדשה, ובה מיצגים שהוכנו בשיתוף פעולה בין אמנים למטופלים ✦ "קיבלתי מקום לביטוי", מספר אהרון, הסובל מפוסט-טראומה מורכבת, "פתאום לא הייתי על תקן מטופל בסטודיו אלא אמן" ✦ גם כנרת, שמאז גיל 16 התאשפזה במרכז ארבע פעמים, מסכימה שצריך להילחם בסטיגמה: "כמו שאדם לא מתבייש ששבר רגל, כך אין לי מה להתבייש שאני במשבר נפשי"

הילה טימור אשור | צילומים: אורן בן חקון |

קיר עבודות של מטופלים בכפר שאול

צורות וצבעים לא שגרתיים. מיצג בכפר

על מתמודדי הנפש, שגם ככה קשה להם. גם לאנשים הגילים צריך להעניק כלים לקבל אותם. "כשמתרחשת תאונת דרכים אנשים באים לבקר בבית החולים, אפילו שזה לא מקום נעים, אבל בבית חולים פסיכיאטרי לא מבקרים. לכן ניסיתי לייצר אירוע פומבי שבמסגרתו אנשים ייכנסו לתוך המרכז לבריאות הנפש. אמנות היא העולם שלי, והיא מאפשרת לבנות גשרים חברתיים".

את הלילה שלהם מרגיעים

מפעל הפיס והקרן לירושלים הרימו את הכפפה ומימנו את הפרויקט, שאותו אצרה פשדצקי לצד יצחק "איזי" ג'יברה. לקול הקורא הוגשו 40 פרויקטים מתחומי אמנות שונים. בסופו של דבר, שישה פרויקטים ושמונה אמנים נבחרו בידי ועדה מקצועית, שחיפה שה איזון בין איכות אמנותית לרגישות גבוהה לזולת. האמנים, שהתחייבו להעביר פעילות במחלקות וליצור יצירות אמנות עם המטופלים, קיבלו ליווי של ג'יברה ופשדצקי, שכר אמן צנוע ותקציב לחומרים.

לומדים תוך כדי תנועה. יצירה של אפרת יגור

מבין האמנים שנבחרו, מעניין במיוחד המקרה של ד"ר פטריסיה אודונובן ובנה, דוד רפאל לוקרה. השניים יצרו "קופסאות אור" – קופסאות שחורות שדפנותיהן עשויות זכוכית, ובתוכן גזירי נייר שחורים המוארים מבפנים – עם קבוצת מטופלים ממחלקה ד'. נוסף על עבודה עם המטופלים יצרה אודונובן – בובנאית, במאית ושחקנית, שהצגותיה מועלות בפסטיבלים ברחבי העולם – קופסת אור המורכבת משלוש עבודות של חיתוכי נייר, בשם "סוף טוב הכל טוב". הכותרת הזו מתייחסת לזיכרונות מהאשפוז שלה עצמה בכפר, לפני חמש

הצוות וגם המטופלים באים מכל קצווי הקשת האנושית – יהודים, ערבים, חרדים, עולים". הוא מציג לי תמונה של שני מטופלים מתפללים על הרשא. האחד יהודי עטוף בטלית, השני מוסלמי על מחצלת. פניהם מטושטשות.

ד"ר לובין: "החזון של כולנו הוא להגיע למצב שבו מטופלים יוכלו להצטלם בלי לכסות את הפנים. אנחנו עדיין לא שם. ארגון הבריאות העולמי בדק ב־14 מדינות שונות את מידת הסטיגמה כלפי אנשים שסובלים מבעיה נפשית, ומצא שבישראל חומרת הסטיגמה גבוהה באופן משמעותי בהשוואה למדינות מפותחות אחרות".

כדי להילחם בסטיגמה ולטשטש את הגבולות בין מי שהוגדר כחולה לבין האזרח הפשוט, שיתף צוות כפר שאול פעולה עם עמותת "המקרר" בפרויקט פורץ דרך, שבו אמנים נבחרים הגיעו לכפר כדי ליצור בו במשותף עם המטופלים. העמותה שמה לה למטרה לקשר בין אמנות לאחריות חברתית, וכן להנגיש את השפה האמנותית לקהילות מגוונות בפרויקט החברתית.

איריס פשדצקי, מנכ"לית העמותה, פרסמה קול קורא לאמנים להגיש הצעות לתוכנית שהות בת חודש בכפר שאול וליצור לצד המטופלים יצירות שיישאו בכפר. היום, בשניים בספטמבר, נפתח הכפר לסטודנטים של מב"קרים חיצוניים, שיוכלו להתרשם מתערוכות העבודות המשותפות ומהכפר עצמו.

פשדצקי, תושבת גבעתיים, בוגרת לימודי צילום במכללת הרסה ובעלת תואר שני בצלאל, היא אוצרת וזימית. החלום שלה לתערוכה בכפר שאול נולד עוד כשעבדה כסטודנטית בהוסטל שיקומי ובעמותת "אנוש". כך נכנסה לראשונה לבית חולים לבריאות הנפש.

"אני זוכרת את השוק שחוויתי כשמצאתי את האנשים שאני מכירה ואוהבת במחלקה הסגורה, לא כמו שאני מכירה אותם. עסקתי בשיקום וזימתי סטודנטים בתי חולים פסיכיאטריים במסגרת פרויקט 'הליכות ג'יין' (סטודנטים התנדבותיים על שם חוקרת תכנון הערים ג'יין ג'ייקובס – הט"א). עניין אותי התפר בין בית החולים לשכונה. כך הגעתי גם לכפר שאול.

"כיום בונים תוכניות שיקום אישיות במטרה להתגבר על חרדות, להתקדם ולתפקד – אבל אז מתמודדי הנפש יוצאים מההוסטל ונתקלים בסטיגמות, בהשפלה, בהתנגדות מצד שכנים שלא רוצים אותם ליד הבית. לא יכול להיות שכל האחריות להשתלבות בחברה תהיה

הכניסה לכפר שאול ממוקמת באזור התיישבה עשייה המהביל של שכונת גבעת שאול בירושלים. ניחוח מאפיות נמהל בריח גרזי מוסכים, צפירות נהגים מתערכבות בתקווי מכוונות דפוס זריזות, וש"ג

בודק בקפידה את אישורי הכניסה של הבאים. המעבר מההמולה העירונית לשקט הכפרי חד ומפתיע, ותופס את המבקרים לא מוכנים. אלמלא האישה המבוגרת, שהלכה בצעדים כבדים ועל גב חולצתה הדהויה הכיתוב "מחלקה ג", היה קל לטעות ולחשוב שמדובר בכפר נופש, ולא במרכז הירושלמי לבריאות הנפש.

דגלי ישראל מתנוססים כאן בכל מקום, משכיחים את העובדה שהמרכז יושב על אדמות הכפר דיר יאסין שנכבש במלחמת העצמאות. זה המרכז הגדול מסוגו בירושלים והשלישי בגודלו בארץ. הוא מכיל 333 מיטות, מפעיל עשרה מרכזים בקהילה ונותן מענה לאוכלוסייה של כמיליון אזרחים. "זה מקום מרתק, שמספר את הסיפור של כולנו בצבעים עזים מאוד", אומר ד"ר גדי לובין, פסיכיאטר ומנהל המרכז.

הוא יושב בחדר הממוקם בבית אבן ישן, בעל חלונות מקושטים. ב־48', אחרי המלחמה, הוא מספה "הכפר שימש מעון עולים שבו טיפלו בעולים מצפון אפריקה ובניצולי שואה שדרשו טיפול רפואי מורכב. ב־1952 עבר השטח למשרד הבריאות והפך למרכז לבריאות הנפש. לא נראה שהיתה תוכנית מסוימת. המקום פשוט היה רחוק ומבודד מספיק, כפי שהפסיכיאטריה היתה אז – מאוד סטיגמטית, מאיימת, סגורה ומסוגרת".

גשר פורץ דרך

גבעת שאול היתה פעם סוף העולם של ירושלים; מקום בטוח מספיק לשלוח אליו את מי שלקו בנפשם, כדי שאלו המגדירים את עצמם נורמליים או בריאים יוכלו לשכוח אותם ולהמשיך בשגרת חייהם.

ד"ר לובין: "למרבה הצער, לפעמים זה היה הבית של המטופלים, כי האשפוז נמשך שנים. היום אשפוז אורך כחודש בממוצע. זו תוצאה של טיפולים חדשים וממד ערכי, שמנסה לתת מקום ראוי למטופלים, לשלב אותם בקהילה ולא למדר אותם".

הדס תדהר, המנהלת האדמיניסטרטיבית של המרכז ומי שקישרה בין הכפר לאמנים, מחזקת את דבריו. "כמו שאחרי התקף לב מקבלים טיפול בבית חולים ושיקום בקהילה, גם בפסיכיאטריה האשפוז נועד למי צבי משבר קיצוניים".

ד"ר לובין: "בעיניי, יש משהו משמעותי ועמוק בכך שמקום שהיה סמל לסבל העצום של העימות הפלשתינאית הירודי הוא היום מקום שמציע מזור. מקום שבו גם

איריס פשדצקי, אוצרת התערוכה: "כשמתמודדי הנפש יוצאים מההוסטל, הם נתקלים בהשפלה, בהתנגדות שכנים שלא רוצים אותם ליד הבית. לא יכול להיות שכל האחריות להשתלבות בחברה תהיה על מתמודדי הנפש, שגם ככה קשה להם"

נפש של אמנים

כנרת, אחת המטופלות: "בהתחלה פחדתי להרוס את השטיח שארגו, רציתי רק לפתוח את גלילי הצמר. האמנים הרגיעו ותמכו. הם עזרו לי בפרטים הקטנים, הסבירו שגם אם לא הייתי בדיוק בתוך הקווים זה עדיין בסדר"

אחת משמונה התחנות שנפרסו לאורך הכפר כולו. יצירה של אפרת יגור

"הפטורליה המדומה היא חלק מהחוויה". אפרת יגור עם כלבת השירות ג'וחה

ד"ר גדי לובין, מנהל המרכז: "רוצים להגיע למצב שבו מטופלים יוכלו להצטלם בלי לכסות פנים. אנחנו לא שם. ארגון הבריאות העולמי מצא שבישראל חומרת הסטיגמה כלפי מתמודדי נפש גבוהה בהשוואה למדינות מפותחות אחרות"

שירה משולם-חזקיה, ציירת, הכינה מיצג לוחות עץ המשלב רישומים של המטופלים עם חריטות שלה עצמה. "ביצעתי את החיתוכים במקומם, כי אסור להכניס למחלקה מכשירים חדים. המטופלים מסוכנים לעצמם. הם אפילו אוכלים רק בכפות"

הדס תדהר, המנהלת האדמיניסטרטיבית במרכז: "אין לנו מה להסתיר, אבל צריך לאזן בין השמירה על פרטיות לבין הצורך לשבור את הדימוי השלילי. אנחנו חולמים להקים בית קפה שמטופלים יעבדו בו ושמבקרים יבואו אליו גם ביום יום"

חייך. הוא שמח שמישהו ראה אותו כאדם ולא כמחלה. הבנתי כמה לאמנות יש כוח".

היה לך חשוב שהציירה תהיה משותפת. איך דאגת לזה?

"למדתי תוך כדי תנועה. ביום הראשון, בתמימותי, הבאתי כל מיני אופציות לצילומים של הכפר, בשחור-לבן. פרשתי על השולחן, ניסיתי לשאול מה רואים והצעתי שננסה לצייר. הבנתי שזה גבוה מדי. למחרת הבאתי שקפים, שעליהם המטופלים ציירו. אחד המטופלים בחר לצייר נשר על השקף, ואני הגדלתי וחתכתי. תרגמתי את כתב היד שלהם לחיתוך. מתוך העבודות שלהם בחרתי את אלו שהיו חזקות ויזואליות. רצייתי שהעבודות ידברו את הכאב של המטופלים בהווה, וגם את כאב העבר. ההיסטוריה של הכפר נוכחת כל הזמן, אי אפשר להתעלם ממנה. סרגתי כאב לכאב".

למה ביצעת את החיתוך במקומם?

"אסור להכניס לתוך המחלקה מכשירים חדים – סכיינים, מספריים, גם לא עפרונות מחודדים – כי המטופלים מסוכנים לעצמם. הם אפילו אוכלים רק בכפות. החלום שלי הוא שתהיה בתוך המחלקה תערוכה עם העבודות שלהם – מכיוון שמדובר במחלקה סגורה, אין למטופלים יכולת לראות את היצירות שפזורות בכפר".

בלי רגע של שקט

לפני חמש שנים נחנך מרכז אשפוז חדיש בשטח בית החולים. המבנים הישנים, שבהם מוקמו המחיצות, הוסבו מאז למנהלה, למרפאות ולחדר כושר. המבנה הישן של מחלקת ד' הוקצה לסטודיו שבו עבדו האמנים – לעיתים לברב, לעיתים עם המטופלים מהמחלקות הפתוחות.

ארבעה חדרים עם קירות מתקלפים מכיל המבנה. מיטות אשפוז ישנות, לצידן ארונות שבורים. על הקיר בחדר הראשי תלויים ציורים מחוברות צביעה של ילדי דים, שלט המצהיר על מטרת הליבה של המקום ואיור מצהיב, דמוי פאול, המתאר את הפעולות הדרושות להחלמה: "סדר וניקיון, פעילות גופנית, שיחה עם חברה, עבודה וטיפול תרופתי".

הסיור בתערוכה שבכפר יעבור גם בסטודיו. בחדר אחד נמצאות העבודות של פטריסיה ודוד; בחדר נוסף שטיח קיר ענקי, שתוכנן לפי מידותיה של הכניסה למיון, שאליה יועבר בתום התערוכה. האמנים שיצרו את השטיח הם דבי פיש, בוגרת בצלאל, וירדן קולסי,

זו ממש עבודה בפני עצמה. בדרך כלל הבקשות לא מתקבלות, ולרוב ההצעות נגנזות. כשקיבלתי תשובה חיובית צרחתי 'יש', ודקה אחר כך חשבת, 'אמא'לה, מה הולך לקרות".

כתב לצייר דוד משולם, שנפטר כשהיתה בת 9, היא עוסקת בעבודותיה בעיקר בנושאים אינטימיים הקשורים לעברה כילדה בשכונת עג'מי ביפו. "אני מסיימת תואר ראשון בפסיכולוגיה והתקבלתי לחוג

"התקבלתי וצרחתי משמחה". שירה משולם-חזקיה

לטיפול קליני באוניברסיטת חיפה. יש לי רגישות גדולה לכאב האנושי, אני נמשכת לראות את המקומות האלה. אני מאמינה שאמנות יכולה להקל; 'לטפל' זו מילה גדולה. אני מלמדת ציור במוזיאון פתח תקווה ורואה מה קורה לתלמידים שלי אחרי שיעור אחר. אני הכי נמשכת לחיבור של עולם הנפש עם אמנות. אף פעם לא ביקרתי בבית חולים לבריאות הנפש – עד לפרויקט הזה".

ואיך היה הביקור הראשון?

"הסתובבנו בכפר חצי יום. בדרך הביתה, בירידות מירושלים, התקשרתי לבעלי יואב בהתרגשות גדולה מאוד. ניסיתי להסביר לו מה אני מרגישה. כבר חודש אני מנסה להבין, זה קצת כמו לעבור על צוק. עדיין אין לי מילים לתאר את זה.

"כל אמן שובץ במחלקה שונה. אני שובצתי במחלקה הסגורה עם גברים אלימים. לא פשוט בכלל להיכנס למחלקה עם דלתות כפולות. עד שדלת אחת לא נסגרה, השנייה לא נפתחה. לא ידעתי מה הולך לקרות. "היה מטופל שהיה לי קשה להביט בו. היה לו ריח רע, שן אחת בפה, לא הצליח לרבה. אמרתי לעצמי, 'איתו אני אעבוד'. במפגש השני אמרתי לו 'תודה'. הוא

שנים. לצד קופסת האור מוצגים טקסטים שכתב בנה, דוד, אמן ועיתונאי, המודפסים בצורות גרפיות שונות. וכך, למשל, הוא כותב: "מכאן רואים ממש רחוק וכאן יש בניין עם קשת ענקית וכאן זה מחלקה ה' וכאן יצא דורבן מהארמה וכאן יש קשת ענקית וכאן יש חורשה וכאן יש פרחים וכאן עץ שסק וכאן היינו אוכלים וכאן איברתי את הסבלנות שלי וכאן מישוהו שאל אותי איך קוראים לראש הממשלה של החתולים? ביבי נחמאי? וכאן בראש השנה הביאו את כולם לקריוקי, זה הזמן לסלוח וכאן מצאתי בלטה יפה מפעם וכאן ראינו את השותפה שלה לחדר מטיילת לברכה וכאן זה החדר של המכות חשמל, ג'סי, את זוכרת כמה היינו צריכים לשכנע אותה לנסות? המקום הזה נהיה המקום שכל העולם שלה התנקז אליו ונעלם דרכו כמו מערבולת ואני בינתיים עושה סיבוכים מסביב לגדר. עוד סיבוכים ועוד סיבוכים. וכאן יש עץ תות וכאן אקליפטוס וכאן פינג פונג ואיפשהו כאן שרפו גופות אחרי הקרב וכאן לאמא שלי ניצלו החיים וכאן השער".

את קופסת האור שיצרו פטריסיה ודוד עם המטופלים לים תלו בכניסה לחדר הריפוי בעיסוק. שני מטופלים יוצאים מהחדר, עוצרים ליד הלוח ומוזהים כל אחד את מגורות הנייר שעשה; הם חוזרים למחלקה ועל פניהם גאווה גדולה.

כמה מטרים משם, על שני עצי אורן גדולים, נתלה המיצג "טווה חלומות הכפר". האמנית והאנימטורית הדס כהן יצרה אותו בשיתוף פעולה עם אוהד אמויאל והמטופלים במחלקות א' ו-ב'. יחדיו הם טוו רשת חוץ-טים, פרמו אותה והרכיבו מחדש כלוכד חלומות, שא-ליו נקשרו פסלונים וקמעות שהכינו המטופלים. כדי שהציירה לא תסכן את העוברים והשבים, היה צורך במנוף שיקשור אותה אל צמרות העצים; כעת היא מרגיעה את שנתם של כל דרי הכפר.

לסרוג כאב לכאב

"כשראיתי את הקול הקורא, צרחתי 'אני אני אני', מספרת שירה משולם-חזקיה (44), ציירת מתל אביב. אני פוגשת אותה בסמטה צרה שבה נתלתה העבודה "יאסין יקירי 2022", שיצרה עם מטופלי מחלקה א' הסגורה. מדובר בטריפטך עץ המורכב משילוב של רישומי המטופלים עם רישומים וחריטות שביצעה חזקיה עצמה, ומתכתב עם ההיסטוריה של הכפר. "אני רגילה להגיש הצעות כאמנית. זה לוקח הרבה זמן וכסף,

"עניין אותי התפר בין בית החולים לשכונה". איריס פשדצקי

פתאום חודרת לסטודיו קריאה ממערכת הכריזה: "צוות למחלקה ד', צוות למחלקה ד", מהדהדות המילים בין הקירות. כולם מבינים את המשמעות: אירע מקרה חירום עם אחד המטופלים. במעבר חד שב הסטודיו והופך לבית חולים

נפש של אמנים

"זה משפר את הדימוי העצמי של המטופלים. שום טיפול תרופתי לא עוזר לזה. אני מעודד את כולם להגשים את עצמם. מתוך השבר העמוק היצירה מעלה אנשים למקומות אחרים באשפוז"

בוגר אקדמיית איינדהובן שבהולנד. מאחורי השטיח סקיצות תלויות על הקיר.

אחרון (28) וכנרת (22), שני מטופלים במחלקה הפי תוחה, סיימו לאחרונה את תקופת האשפוז. הם באים עם המזוודה, בטרם יחזרו הביתה, לליטושים אחרונים של העבודה.

"אני סובל מפוסט-טראומה מורכבת", משתף אהרון, "רק לאחרונה ביקשתי עזרה ונשלחתי בידי הפסיכיאטרית של קופת חולים כללית לכאן, למחלקה הפי תוחה. הייתי צריך מקום לנוח. להתאון. הגעתי במצב של מאניה פסיכוטית. לא היה לי רגע של שקט. בכי, לא ישנתי בלילות. לא פשוט לראות כאב של אנשים אחרים בזמן שאתה מתמודד עם שלך. צריך לשים חוצץ – כל אחד והאתגר שלו. למדתי לא לתת לאחי רים להפעיל אותי".

את תהליך היצירה המשותפת במסגרת התערוכה הוא יזכור כחוויה אדירה ומעצימה. "ההשתתפות בפרויקט נתנה לי הרבה מקום לביטוי. לא הייתי על תקן מטור פל בסטודיו, אלא אמן. בהתחלה לא ידענו מה אנחנו הולכים לעשות. אני מצלם במצלמת פולארואיד. הבאתי את המצלמה, עשינו סיבוב בכפר וצילמנו. לקחתי השראה מאנדי וורהול. יש ביצירה תמונת פולארואיד שלי, עם הפנים שלי.

"דבורה וירדן, האמנים המדהימים, חיברו את התמונות בפוטושופ, הקרינו על השטיח את האלמנטים שצילמנו בכפר ושרטטו בצבע. עברנו על הכל באקרה אריגה. ההכנה לקחה לנו שבועיים-שלושה. שעות כל יום, עם הפסקות אוכל. זה נתן לי הרבה כוח לדבר עם אנשים על נושאי שיחה רגילים".

במחלקה פגש אהרון את כנרת, ומאז הם הפכו חברים טובים. עבור כנרת מדובר באשפוז הרביעי מגיל 16.

"הייתי במצב אובדני", היא מספרת, "וביקשתי מהפיכיאטרית בקהילה להתאשפז כדי להתאון תרופתית ולהיות בהשגחה". במחלקה היא פגשה את אהרון, שסיפר על היצירה הנרקמת בסטודיו המאוחד במקום משכנה הקודם של מחלקה ד' והציע לה להצטרף.

"הגעתי אחרי שהם עיצבו את השטיח לתהליך של האריגה. בהתחלה פחדתי להרוס את היצירה, רציתי רק לפתוח את גלילי הצמה. האמנים הרגיעו ותמכו. עזרו לי בפרטים הקטנים, הסבירו שגם אם לא הייתי בדיוק בתוך הקווים זה עדיין בסדר. למדתי שגם להרוס זה חלק מהחיים. באחד הימים הגעתי לסטודיו והייתי במצב רוח על הפנים. ישבו איתי, דיברו איתי, עודדו אותי. זו היתה חוויה ארוכה ומלמדת".

את מסתירה מהעולם בחוץ את ההתמודדות שלך? "אני באשפוזים חודרים מגיל 16, המשפחה שלי אוהבת ותומכת. הם ליוו אותי ואני יודעת שיעשו הכל בשבילי. הם באו לבקר אותי כמעט כל יום. עשיתי

יצירה מתוך התערוכה

מלאכה תרפויטית. הכניסה למחלקה ד'

משם הדרך לדיכאון היתה קצרה. "זה לא דיכאון לאחר לידה", היא מקפידה לציין.

את הבוקר שבו השתנו חייה היא זוכרת היטב. "עבדתי או בשלוש עבודות, ואמרתי זהו. נשכחתי על השטיח לשלושה ימים. לא הסכמתי לקום. התחלתי טיפול תרופתי. די מהר הגעתי לאשפוז יום בטלביה. תוך כדי כך פרצה הקורונה, ופתאום נפסק הטיפול ולא היו קבוצות תמיכה. הטיפול היחיד שנותר קבוע הוא הטיפול באמנות. זו היתה הצלה גדולה. מצאתי את עצמי דרך היצירה".

לפני כמה חודשים, בכפר שאול, היא החלה ליטול תרופה חדשה. היה אך טבעי שהיא תשתתף בפרויקט ובתערוכה. "שבוע לפני שהתחלנו התאבד אח של חברה טובה, וזה טלטל אותי. לא הבנתי איך אמצא את הכוחות לפרויקט הזה. לקח לי זמן להבין שאני רוצה לעשות אותו, אבל שאני חייבת לעשות משהו משמעותי. רציתי להעביר את החוויה של האשפוז לאנשים שלא חוו אותה, וגם להעביר ביקורת.

"זה מעבר מגבעת שאול המשוגעת, עם הצפירות והקופוניה, לשקט כאן. הפסטורליה המדומה היא חלק מחוויית האשפוז. לשקט הזה יש מחיר גבוה. אין עשייה, אין תנועה. רוצים לכבות שריפות לפני שהן קורות. זה יוצר חוסר תקווה. אין התרחשות. בתי החולים הם כמו פגייה, שומרים אנשים עטופים בצמר

שירות לאומי, עברתי כמזכירה בהרסה ובתיאטרון החאן. כשאני מתחילה עבודה חדשה, אני מניחה את הנושא על השולחן, כדי שאם המצב יידרדר – ידעו לאן נעלמתי. הייתי רוצה להגיד לאנשים, שכמו שאדם לא מת בייש שהוא שבר את הרגל, לא צריכה להיות נושה שאני במשבר נפשי. אני מבינה את הפחה. מניסיוני, הרבה פעמים הפחד לא תואם את המצב.

"ירדן ודכי רצו שאארוג על השטיח ציטוט משיר שכ-תבתי. מי שמגיע למיון נמצא במצב קצה, וחששתי שאולי משהו שאותי מחוק עלול לפגוע בהם. יחד החלטנו לא לכתוב, אבל אהבתי את זה שהם העלו את האפשרות". רגע לפני שהם אורזים את המזוודות ויוצאים החוצה, אהרון מהרהר בקול: "אני יודע שבית החולים הוא חממה. מפקיד לצאת החוצה, אל העולם, אבל קיבלתי כלים טובים ואני מקווה לא לחזור לכאן". וכנרת מבי-קשת לשתף בשיר שהיא כתבה: "האמנות היא אלוהיני, אלוהי היוצרים והשבורים. אנו עבדי מכורח, כבולים בנדרים שלא נדרנו וכדיתות שלא כדתנו, אסידים לחובה לאחוז בעיפרון ולהתפלל לגאולה".

פתאום חודרת לסטודיו קריאה ממערכת הכריזה: "צוות למחלקה ד', צוות למחלקה ד', צוות למחלקה ד", מהדהדות המילים בין הקירות. כולם מבינים את המשמעות: אירע מקרה חירום עם אחד המטופלים. במעבר חד שב הסטודיו והופך לבית חולים.

בלי לקום מהשטיח

לחרר נכנסת אפרת יגור, בת 35 מירושלים, ופזרסת מוזן לג'וחה, כלבת השירות שלה, שמסייעת לה להפיג את המתח ולחוש שלווה. אפרת, אמנית המשתתפת בפרויקט, מתמודדת עם דיכאון בעצמה. "קיבלתי הבוקר טיפול תרופתי. אני מתנצלת אם אאבד את הריכוז, לפעמים לוקח לי זמן למצוא את המילים", היא מצהירה בגילוי לב.

יגור, עובדת סוציאלית במקצועה שעסקה באקטיביות חברתית ובניהול קהילות, מתארת באומץ איך לפני חמש שנים, בעקבות סיבוכים בלידת התאומות שלה, נפגעה מערכת החיסון שלה – אירוע שהצית בעיות רפואיות נוספות, שהובילו לעייפות כרונית.

"מי שנכנס לכאן יוצא אחרת". הדס תדהר

"זה מקום מרתק, שמספר את הסיפור של כולנו בצבעים עזים מאוד". ד"ר גדי לובין

אפרת יגור, אמנית המתמודדת עם דיכאון: כשפרצה הקורונה, פתאום נפסק הטיפול שלי ונפסקו קבוצות התמיכה. הטיפול היחיד שנותר קבוע הוא הטיפול באמנות. זו היתה הצלה גדולה. מצאתי את עצמי דרך היצירה"

"הבנתי את כוח האמנות", מספרת שירה משולם-חזקיה, "היה מטופל שהיה לי קשה להביט בו. היה לו ריח רע, שן אחת בפה. אמרתי, 'איתו אני אעבוד'. במפגש השני אמרתי 'תודה'. הוא חיך. הוא שמח שרואים אותו כאדם, ולא כמחלה"

המוזרה, שמראה לכולם שסיגריות בבית חולים זה לא בריא ולא אמורים להשתמש בהן כפתרון להרגעה". לפני שחזרה הביתה, נאנקה בנוהג נוסף של הכפר – איסור להכניס אליו ילדים מתחת לגיל 18. "אתגרתי את גדי, המנהל. אתם מדברים על הורדת סטיגמה, אז למה הבנות שלי לא יכולות לבא לבקר אותי כאן? למה לבית חולים ילדים יכולים להיכנס ולראות דברים קשים, ולכאן לא? בסוף קיבלתי אישור מיוחד להכניס אותן, והיה להן מדהים. טיילנו בחלק הפסטורלי. בגן, כששואלים אותן כמה ההורים עובדים, הן אומות רות 'אמא במיטה'. אני לא רוצה להסתיר מהן כלום".

"טיפול מציל חיים"

רגע לפני פתיחת השערים לסטודיו בתערוכה, המיטופלים והאמנים – אם אפשר בכלל להפריד – מתרגשים. שירה עדיין מחפשת עם ד"ר לובין משכן קבוע למיציגים שיצרה עם המטופלים. איריס פשרצקי, הוגת הפרויקט, מסרבת לסכם. "אני צריכה עוד לעכל ולראות את התגובות", היא אומרת.

ד"ר לובין, מצידו, מרוצה מההישגים שכבר נקטפו בזכות הפרויקט. "זה משפר את הדימוי העצמי של המטופלים. שום טיפול תרופתי לא עוזר לזה. אני מעורב דד את כולם להגשים את עצמם. מתוך השבר העמוק היצירה מעלה אנשים למקומות אחרים באשפוז".

המטופלים מקבלים נועי (מכות) חשמלי?

"יש, אבל גם זו סטיגמה. אלה לא מכות. זה אחד הטיפולים היעילים ביותר, ובאופן שבו הוא מתבצע היום תופעות הלוואי קלות יותר מאלו של התרופות. זה טיפול שהיום מוכח כיעיל בעיקר לאחר שהטיפול התרופתי לא צלח. זה טיפול מציל חיים".

תדהר מסכימה. "אינן לנו מה להסתיר, אך כל פתיחה כרוכה בהרבה מחשבה על האיזון בין השמירה על פרטיות לבין הצורך לשבור את הסטיגמות. אני חנו נמצאים בתהליך מול יום וחולמים להקים בית קפה שמטופלים יעבדו בו, ושמבקרים מבחוץ יכנסו אליו גם ביום-יום. מי שנכנס לכאן, יוצא אחרת מאיך שהוא נכנס".

מכל תצוגה מוזיאוני במרכז הכפר, מול פינת העישון המרכזית, מתחת למשרדי ההנהלה, כדי לעורר דיון. "לא תיארתי לי שלא יסוּף תהיה משמעות. מעבר לקושי הפיזי הגדול, נוצרו בזכות המיצג הרבה אינדיטראקציות ומפגשים עם אנשים. במחלקה הסגורה מצאתי שכבות גיאולוגיות של בדלי סיגריות ככל מקום. תמיד מתעלמים מזה, אבל בזכות המיצג התיחילו לשים לב לזה. רצו לעזור לי לאסוף, גם מטופלים שלא יוצרים קשר עם אף אחד. היו שהתנצלו שאני מרימה מהרצפה בשבילם, אפילו הביאו לי פריחים. הצליחו לראות אותי. הרגשתי שכל בית החולים התגייס לאיסוף הזה".

"ליד אחד הספסלים פגשתי מטופל שנראה כמו הסטיגמות של החולים, מרייר ולובש פיג'מה בלויה. הוא שאל מה אני עושה עם הבדלים, הסברתי לו שאני יוצרת פסל. הוא אמר 'אבל זה מוזר'. פתאום אני

גפן. אבל הם צריכים לצאת מפה בלי לאבד את מה שהיה להם. הם צריכים להתאמן בכישורי חיים, כמו בפזיותרפיה, גם כשקשה להם, גם כשכואב".

העבודה שעוררה את ההדים הרבים ביותר היא, ללא ספק, מיציג הסיגריות. "עישון תופס בבית חולים פסיכיאטרי מקום מרכזי, וזה אבסורד", אומרת אפרת, "הרבה חברים שלי התמכרו לסיגריות בעקבות אשפוז. זה הדבר היחיד היציב שנתפס כמקור הרגעה. יש מחלקות שבהן יש סיגריות ללא הגבלה ומעשנים כל היום, ובמחלקות אחרות מחלקים סיגריות במשורה, ואז כל היום הולך על לחכות לסיגרית. ועוד לא דיברתי על הצוות, שגם הוא מעשן בהפסקות כדי להירגע".

"אספתי בדלי סיגריות מכל המחלקות ומהחצר, ויצרתי מיציג שמורכב מ-6,000 בדלים. שישה קילוגרם מים בסך הכל". את בדלי הסיגריות היא הניחה בתוך

המרכז הגדול מסוגו בירושלים והשלישי בגודלו בארץ. ביה"ח כפר שאול